

доходів, отриманих злочинним шляхом. – К., 2004.

3. Користін О. С. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: Монографія. – К., 2007.

4. Звіти Державної служби фінансового моніторингу України за 2005–2011 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>.

5. Про затвердження Порядку надання Державним комітетом фінансового моніторингу України Міністерству фінансів України інформації для підвищення ефективності здійснення нагляду: Наказ Державного комітету фінансового моніторингу України, Міністерства фінансів України від 22 жовтня 2010 р. № 193/1253 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 89. – Ст. 3166.

6. Корженівський Я.В. Методи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом // Науковий вісник Нац. ун-ту держ. податкової служби України (економіка, право). – 2011. – № 1 (52). – С. 289-295.

Надійшла до редакції 27.11.2012

ВОРОН Р.О., здобувач

(Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»)

УДК 346.7

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ

Досліджено особливості здійснення господарської діяльності на фармацевтичному ринку України, в тому числі структура фармацевтичного ринку та основні організаційно-правові форми впливу на господарську діяльність на фармацевтичному ринку.

я ц 4 я ц 4 фармацевтичний ринок, елементи фармацевтичного ринку, суб'єкти фармацевтичного ринку.

Исследуются особенности осуществления хозяйственной деятельности на фармацевтическом рынке Украины и основные организационно-правовые формы влияния на хозяйственную деятельность на фармацевтическом рынке.

я ц 4 я ц : фармацевтический рынок, элементы фармацевтического рынка, субъекты фармацевтического рынка.

This article analyzes the economic activities in the pharmaceutical market of Ukraine, including the structure of the pharmaceutical market and the basic legal forms of influence on economic activity in the pharmaceutical market.

Keywords: *pharmaceutical market, pharmaceutical market items, subjects pharmaceutical market.*

Необхідно зазначити, що вітчизняне фармацевтичне підприємництво як самостійне соціально-економічне явище існує і розвивається в складних умовах трансформаційної економіки і стикається з безліччю проблем. На зниження життєздатності суб'єктів фармацевтичного бізнесу впливають значний податковий тиск, наявність різного роду адміністративних бар'єрів, обмеження фінансово-кредитних ресурсів, слабкість матеріальної, фінансової, менеджерської та кадрової складової діяльності фармацевтичного підприємництва. Але фармацевтичний бізнес, незважаючи на труднощі нормативно-правового та економічного характеру, продовжує розвиватися та виконувати свої соціальні функції.

У соціальній державі, серед іншого, фармацевтичний ринок є одним із основних узагальнюючих показників успішності її економіко-правової політики. Він функціонує на основі загальних правових принципів, що властиві ринковій економіці, одночасно маючи певну специфіку, яка відрізняє його від ринків інших галузей економіки. Кон'юнктуру фармацевтичного ринку зумовлюють особливі підходи до засобів регулюючого впливу на господарську діяльність суб'єктів фармацевтичного ринку, які перш за все спрямовані на забезпечення охорони здоров'я.

Безумовно, проблеми, що виникають на фармацевтичному ринку, є надзвичайно важливими. Підхід до їх системного комплексного аналізу потребує попереднього вивчення широкого кола супутніх проблем. Так, для забезпечення сталого і висхідного розвитку фармацевтичного підприємництва Конституція України закріплює необхідні правові та інші передумови. Конституційний лад України

як демократична система суспільних відносин, що регулюється законами України, виступає фактичним гарантом ефективності впровадження конституційних положень щодо підприємницької діяльності. На жаль, існують непоодинокі випадки недотримання державними органами влади цих положень, що примушує суб'єктів підприємницької діяльності не сплачувати податків або значно підвищувати ціни на свою продукцію. При цьому, як стверджує Д.В. Задахайло, економічні доктрини та політична актуалізація тих чи інших функцій держави перебувають у діалектичній залежності [1].

Отже, зазначені фактори негативно впливають на економічний розвиток держави і добробут населення.

Теоретико-методичні проблеми формування ринкових відносин в Україні за різними критеріями займають значне місце в роботах науковців усіх напрямків права, їх досліджували О.М. Вінник, Д.В. Задахайло, В.К. Мамотова, О.П. Подцерковний, В.А. Устименко, В.С. Щербина тощо. Але науковці при опрацюванні зазначених питань не приділяли увагу особливостям розвитку фармацевтичного ринку, хоча деякі дослідники, зокрема В.М. Пашков і Л.І. Куш, досліджували окремі питання розвитку сегментів фармацевтичного ринку, а саме ринку лікарських засобів. Але, на нашу думку, в тому й особливість фармринку, що він є комплексним і складається не лише з ринку лікарських засобів, а й інших компонентів.

Метою цієї статті є дослідження особливостей здійснення господарської діяльності на фармацевтичному ринку України та дослідження структури цього ринку.

З точки зору деяких фахівців з економічної теорії, сутність і роль фармацевтичного ринку в економіці держави найдетальніше розкривається в його функціях, що традиційно об'єднуються у регулюючу, стимулюючу, розподільчу та інтегруючу. Ретельніший аналіз дає змогу в межах таких функцій виділити дещо вужчі, конкретніші функції фармацевтичного ринку, головними з яких є: 1) організація процесу доведення фармацевтичного товару до споживача; 2) розподіл фармацевтичного товару між споживачами, зважаючи на соціальне розшарування суспільства за доходами; 3) забезпечення умов для існування конкуренції між виробниками ліків і між торговельними фармацевтичними підприємствами; 4) забезпечення взаємозв'язку між пропозицією та попитом на лікарські засоби та виробництвом та споживанням ліків у територіальних межах держави; 5) формування ринкових цін на окремі види фармацевтичного товару; 6) формування умов для мінімізації фінансових і комерційних ризиків суб'єктів фармацевтичного ринку; 7) стимуляція до оптимізації трансакційних і логістичних витрат та до раціонального використання чинників виробництва для одержання кращих кінцевих результатів через застосування новітніх досягнень техніки, науки, стимулювання праці, управління, організації; 8) стимуляція зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з експортом-імпортом лікарських засобів і сировини для них, технологій, обладнання для їхнього виготовлення та обігу (зберігання, транспортування, утилізації, контролю якості). При цьому під фармацевтичним ринком розуміють ринок лікарських засобів та виробів медичного призначення [2]. Схожої точки зору дотримується правознавець В.М. Пашков, який вважає, що фармацевтична продукція повинна складатися із лікарських засобів та виробів медичного призначення [3]. На нашу думку, *лікарські засоби та вироби медичного призначення є основними елементами фармацевтичного ринку, а до похідних елементів фармацевтичного ринку можна віднести також лікувальну косметику, спеціальні харчові продукти, біодобавки тощо.*

Отже, слід ширше зупинитися на особливостях продукції, що реалізується на фармацевтичному ринку. Вона належить як до товарів промислового призначення, так і широкого вжитку. У процесі споживання лікарські засоби зникають, як і харчові продукти під час харчування або сировина і матеріали під час виробництва товарів. Застосування більшості виробів медичного призначення, навпаки, тривалий процес, як споживання товарів тривалого використання (одяг, посуд, меблі тощо) або обладнання у виробництві [4].

З точки зору фахівців з економічної теорії, об'єктом комплексного дослідження фармацевтичного ринку виступає не лише фармацевтичний ринок сьогодення, але «фармацевтичний ринок у процесі становлення», тобто економічні та історичні процеси і явища, які відбулися до його утворення в минулому, а також можливості прогнозування стану фармацевтичного ринку в найближчому майбутньому. Таке прогнозування дає змогу окремим суб'єктам фармацевтичного ринку визначати пріоритети свого розвитку, здійснювати короткострокове (тактичне) планування діяльності і стратегічне планування, що базується на інформації про політику уряду в галузі фар-

мації; бюджетну політику, очікування щодо економічного розвитку країни в цілому; напрацювання законодавчих органів щодо регулювання діяльності суб'єктів фармацевтичного ринку, очікуваній даті їхнього впровадження [5].

Розглядаючи еволюцію розвитку фармацевтичного ринку в узагальненому вигляді, можна виділити такі стадії його розвитку: перша стадія – це стадія поступового розвитку в умовах домінування ідеї «вільного ринку»; друга – це стадія застосування засобів адміністративного впливу на ринкові відносини, з превалюванням засобів «ручного управління» фармацевтичним ринком.

Для функціонування фармацевтичного ринку необхідна наявність: вітчизняних фармацевтичних виробників та імпортерів фармацевтичної продукції; дистриб'юторів фармацевтичної продукції, які безпосередньо займаються оптовою торгівлею фармпродукцією; роздрібних аптечних мереж, які безпосередньо реалізують фармацевтичну продукцію пацієнтам, соціальним закладам, закладам охорони здоров'я для безпосереднього її застосування.

Суб'єктами фармацевтичного ринку як явища, основою якого є взаємовідносини фармацевтичних закладів (аптечних) та пацієнтів, виступають: по-перше, розробники фармацевтичної продукції, її виробники, імпортери фармацевтичної продукції, органи державної реєстрації цієї продукції; по-друге, дистриб'ютори фармацевтичної продукції, аптечні заклади, що займаються її безпосередньою реалізацією, та інші заклади охорони здоров'я або соціальні заклади, які закуповують і зберігають фармацевтичну продукцію з метою надання медичних або соціально-медичних послуг; по-третє, органи державного контролю фармацевтичного ринку.

Якщо говорити про тенденції, які сформувались на фармацевтичному ринку України, то експерти в першу чергу визначають загострення конкуренції, зумовлене появою великої кількості фармацевтичних підприємств оптової та роздрібною мереж [6].

Необхідно вказати, що повноцінними учасниками фармацевтичного ринку є також спеціально уповноважені органи державного контролю. Свого часу система державного контролю в Україні була дуже складною, у зв'язку з чим потребує окремого висвітлення.

В цілому до негативних факторів, що мають вплив на фармринок, належать регуляторні ініціативи з боку держави, які спрямовані на обмеження діяльності фармкомпаній, а також посилення внутрішньоринкової конкуренції. Фактично серед умов подальшого ускладнення ситуації на фармацевтичному ринку України можна виокремити, по-перше, соціально-економічні: стагнація доходів населення; висока інфляція на основну фармпродукцію; зниження ліквідності на фінансових ринках; зниження інтенсивності сезонних захворювань. По-друге, регуляторні: регулювання ціноутворення більшої частки фармринку; підвищення податкового тиску; відсутність дієвої державної фармацевтичної політики. По-третє, внутрішньоринкові: зниження значимості цінового фактору для росту ринку; неефективна конкурентна політика на фармацевтичному ринку; випереджуюче збільшення витрат на фоні динаміки доходів.

Фармацевтична галузь посідає значне місце і в економіці України, оскільки є важливим сегментом національного ринку, багато в чому визначає національну і оборонну безпеку країни, характеризується великою наукоємною і розвиненою кооперацією. Упродовж п'яти останніх років галузь демонструє стійку тенденцію до зростання в грошовому вираженні на рівні менше 20 % на рік. Якщо в 2002–2003 рр. вважалося великим досягненням приблизитися до обсягу ринку в розмірі 1 млрд. USD, то в 2007 р. обсяг ринку перевищив 2 млрд. USD.

Українська фармацевтична промисловість виробляє близько 1400 із 3000 препаратів, що продаються в Україні. Фармацевтичні компанії України виробляють лікарські засоби майже в усіх формах (твердих, рідких, порошкоподібних тощо). Основними групами є серцево-судинні препарати, анальгетики, вітаміни, засоби для лікування респіраторної та ендокринної систем, шлунково-кишкового тракту і антибіотики.

Фармацевтичні субстанції в Україні виробляють 49 зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності. У структурі вироблених субстанцій 76 найменувань синтетичного походження, а 82 – природного. Субстанції вітчизняного виробництва складають всього лише 30 % від загальної кількості, всі інші імпортуються з Китаю, Німеччини, Індії, Росії та США.

На фармацевтичному ринку сьогодні наявна продукція понад 300 виробників з країн далекого зарубіжжя, країн СНД і Балтії, а також 160 вітчизняних виробників, серед яких 22 виробники, що займалися виробництвом лікарських засобів ще за часів Радянського Союзу.

Українські фармацевтичні компанії намагаються диверсифікувати асортимент з метою задоволення потреб покупців, з кожним роком покращуючи якість і асортимент продукції, що випускається. Одним із основних факторів розвитку ринку фармацевтики є загальне зростання купівельної спроможності населення. Однак ця причина зовсім не єдина. За даними експертів, на ринку спостерігається тенденція до збільшення частки більш дорогих і, як правило, ефективніших препаратів за рахунок зниження сегмента дешевих класичних препаратів. Є також суб'єктивні причини збільшення на ринку частки дорогих препаратів: покупець, як і в інших сферах споживання, наслідуює віянням моди. Часто виходить, що фактично люди платять лише за нову упаковку і бренд [7].

Конституційний лад та підприємницька діяльність тісно пов'язані між собою. В Україні потрібно забезпечити функціонування цих чинників у відповідності до стандартів ЄС, для яких додержання Конституції є основною умовою розвитку підприємництва як фундаментальної основи конституційного ладу. Однак закріплення на конституційному рівні права на підприємницьку діяльність об'єктивно зумовлює необхідність визначення самого поняття даного права у нормативно-правових актах, спрямованих на регулювання підприємницької діяльності.

Крім того, не заперечуючи значущості та всебічності конституційної складової у процесах урегулювання підприємницької діяльності, в тому числі на фармацевтичному ринку, можна вважати, що вихідною, пріоритетною галуззю права в цій сфері є передусім господарське право. Саме господарське право як одна із провідних галузей вітчизняного права уточнює основоположні права та принципи діяльності учасників підприємницьких правовідносин, в тому числі в контексті забезпечення правового господарського порядку. Господарський кодекс України закріпив легальний статус підприємництва, його свободу, принципи й організаційні форми, визначив поняття «підприємництва», умови здійснення підприємницької діяльності в Україні.

У Конституції України при визначенні підприємницької діяльності, яку має право здійснювати кожен володілець відповідного права, використана конструкція не дозвільної норми, а конструкція загально дозвільної норми за правилом «дозволено все, що не заборонено законом». Вказівка, що міститься в Конституції України, на можливість підприємницької діяльності, в тому числі на фармацевтичному ринку, є одним із проявів загальнодозвільного принципу.

У ході господарської діяльності на фармацевтичному ринку особою реалізуються такі конституційні права: право користуватися природними об'єктами права власності народу (ст. 13 ч. 1); право на державний захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки (ст. 13 ч. 1); право кожного володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41), а головне – встановлене ст. 42 Конституції України право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом. Разом із тим конституційне закріплення означає не лише гіпотетичну можливість займатися підприємницькою діяльністю, а й фактичне підтвердження того, що держава покладає на себе обов'язок створювати умови для реалізації зазначеного права. Іншими словами, порушення конституційного права мало б викликати адекватну реакцію з боку органів державної влади, які повинні були б звести до мінімуму можливі порушення конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність, а якщо такі процеси вже відбуваються, то якнайшвидше реагувати [8].

На сьогодні можна вважати, що *на фармацевтичному ринку України не створено достатньо мотивованих шляхів розвитку підприємницької діяльності, в тому числі щодо створення інноваційної продукції.*

За інформацією, викладеною в Постанові ВРУ від 06.10.2011 р. «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про сучасний стан та перспективи розвитку фармацевтичної галузі України», Україна має власне фармацевтичне виробництво, розвинуту дистриб'юторську мережу та розгалужену аптечну мережу, що представлені суб'єктами господарювання різних форм власності. Станом на 1 квітня 2011 р. в Україні зареєстровано 14205 лікарських засобів, що охоплюють усі фармакологічні групи. З них 3719 – лікарські засоби вітчизняного виробництва та 10486 – іноземного; при цьому лікарські засоби у формі «in bulk» – 1111 найменувань (151 вітчизняного та 964 іноземного виробництва), готові лікарські засоби – 11310 найменувань (3045 вітчизняного та 8388 іноземного виробництва), субстанції – 1250 найменувань (210 вітчизняного та 1025 іноземного виробництва), фасування з «in bulk» – 411 найменувань (313 вітчизняного та 109 іноземного виробництва).

Обсяг внутрішнього фармацевтичного ринку України у 2010 р. склав понад 25 млрд. гривень. За I квартал поточного року він зріс порівняно з відповідним періодом 2010 р. у національній валюті майже на 18 %.

Обсяг експорту фармацевтичної продукції у I кварталі 2011 р. як у національній валюті (-3,3 %), так і у доларах США (-3,7 %) знизився порівняно з відповідним періодом 2010 р., хоча за підсумками 2010 р. спостерігалось зростання обсягів експорту фармацевтичної продукції як у національній валюті (на 34,2 %), так і у доларах США (на 32,3 %).

Обсяг імпорту фармацевтичної продукції у 2010 р. у порівнянні з 2009 р. зріс у національній валюті на 16,5 %, а у доларах США – на 14,8 %. За I квартал 2011 р. обсяг імпорту зріс на 16,2 % у національній валюті та на 16,7 % у доларах США.

Індекс споживчих цін на медикаменти у березні 2011 р. становить 102,2 %, у той час як індекс цін споживчого ринку – 103,3 %.

Індекс цін виробників фармацевтичних препаратів і матеріалів становить 101,5 % (до грудня 2010 р.), у той час як індекс цін виробників промислової продукції – 108,4%.

Проте індекс виробництва фармацевтичних препаратів за цей період зріс і становить 102,7 %, а індекс виробництва промислової продукції становить 109,7 % (до відповідного періоду 2010 р.).

Обсяги продажу лікарських засобів вітчизняного виробництва у грошовому вираженні у 2010 р. становили 24,5 %, імпортного – 75,5 %. Проте за обсягами продажу в натуральному вираженні (в упаковках) лікарські засоби вітчизняного виробництва становлять 69 %, а іноземного – 31 %. При цьому частка генеричних лікарських засобів вітчизняного виробництва становить у середньому лише 16 %. Цей факт негативно впливає на експортно-імпортний баланс України і на національну безпеку держави, робить її залежною від імпорту фармацевтичної продукції у разі виникнення глобальних чи локальних надзвичайних ситуацій.

Мережа аптечних закладів України в даний час налічує 6446 суб'єктів господарювання, у тому числі: аптек – 13395, аптечних складів – 593, аптечних пунктів – 5433, аптечних кіосків – 3248.

Фармацевтична промисловість України на сьогодні представлена 127 суб'єктами господарської діяльності, які мають ліцензію на виробництво лікарських засобів у промислових умовах. З початку 2011 р. кількість ліцензіатів зменшилася на 10 суб'єктів, що пов'язано з імплементацією в Україні вимог належної виробничої практики (Good Manufacturing Practice, далі – GMP) до виробництва лікарських засобів, прийнятих у Європейському Союзі.

На даний час не всі вітчизняні виробники змогли досягти рівня, встановленого прийнятими у Європейському Союзі стандартами на виробництво лікарських засобів. Станом на 1 січня 2011 р. в Україні було сертифіковано на відповідність GMP 21 дільницю 15 вітчизняних фармацевтичних підприємств. На цих дільницях виробляється 361 найменування вітчизняних ліків.

Незважаючи на досить динамічні порівняно з іншими галузями економіки темпи розвитку, фармацевтична галузь України має низку серйозних проблем.

Однією з таких проблем є недосконалість законодавчої бази у сфері обігу лікарських засобів, що призводить до стримування розроблення та впровадження у виробництво генеричних лікарських засобів; створення нерівних умов допуску на ринок лікарських засобів вітчизняного та імпортного виробництва; зниження ефективності заходів з протидії виробництву та обігу фальсифікованих лікарських засобів; нераціонального використання лікарських засобів; неконтрольованого та необґрунтованого зростання цін на лікарські засоби та вироби медичного призначення; порушення прав інтелектуальної власності у сфері обігу лікарських засобів. Тобто підприємницька діяльність здійснюється в умовах господарської невизначеності та ризику.

Основними організаційно-правовими формами державного впливу на діяльність фармацевтичного ринку є створення нормативно-правової бази її регламентації, контроль за її дотриманням та коригування у разі необхідності, організація та функціонування системи державних органів, що беруть участь у її реалізації. Функція формування державної законодавчої політики передбачає діяльність інституцій щодо усвідомлення проблеми пошуку варіантів вирішення проблеми, прийняття відповідного рішення, забезпечення умов для його практичного втілення, що знаходить своє зовнішнє відображення у нормативно-правовому закріпленні стратегічних цілей, завдань, принципів та напрямів діяльності у галузі охорони здоров'я у формі концепцій, програм розвитку та відповідних законодавчих актів. Діючий інституціональний механізм фо-

рмування та реалізації державної законодавчої політики фармацевтичного ринку в цілому визначеній основними положеннями, що сформульовані в Конституції України, Основах законодавства України про охорону здоров'я, інших законодавчих та підзаконних актах.

Слід зауважити й те, що нормативно-правові вимоги забезпечення фармацевтичного ринку зафіксовані у значній частині політико-правових документів, які становлять нормативно-політичну базу державної ідеології та соціальної політики держави.

Крім того, основна відмінність фармацевтичного підприємництва полягає в тому, що в його основу покладено соціально-етичну спрямованість (крім інтересів підприємства й окремих споживачів, урахувуються інтереси суспільства в цілому), яка еволюціонує в індивідуалізовану концепцію управління (діяльність, що ґрунтується на ретельному сегментуванні ринку і спрямована на задоволення потреб вузького кола людей або конкретної людини) [4].

На фармацевтичному ринку можна виокремити такі зв'язки суб'єктів господарювання:

1. Вітчизняний виробник фармацевтичної продукції → роздрібні фармацевтичні заклади. Прямая поставка товарів від компанії-виробника роздрібним суб'єктам господарювання призводить до відносно високих роздрібних цін, оскільки на малих партіях неможливо одержати знижки, тому вартість поставок цих партій товару досить висока.

2. Вітчизняний виробник фармацевтичної продукції → оптові фармацевтичні компанії → роздрібні фармацевтичні заклади. Значна кількість українських фармацевтичних виробників заснувала свої власні дистрибуторські компанії для того, щоб одержувати прибуток від оптової діяльності й тим самим зменшувати витрати на дистрибуцію.

3. Вітчизняний виробник → незалежні оптові фармацевтичні компанії → роздрібні фармацевтичні заклади. Третій засіб дистрибуції для фармацевтичної продукції вітчизняного виробництва включає в себе великі оптові компанії.

4. Іноземні виробники → незалежні оптові фармацевтичні компанії → роздрібні фармацевтичні заклади. Зазначений засіб реалізації фармацевтичної продукції іноземного виробництва включає в себе великі оптові компанії. У свою чергу, роздрібна торгівля фармацевтичною продукцією здійснюється виключно через аптеки та їх структурні підрозділи у вигляді аптечних пунктів та аптечних кіосків. В окремих випадках можуть функціонувати фармацевтичні магазини, що здійснюють реалізацію виключно медичних виробів.

Отже, *фармацевтичному ринку притаманні особливості, що значно виділяють його серед інших ринків товарів і послуг. До таких рис належать: специфічність товару, що реалізується на цьому ринку, спрямованого на забезпечення немайнового блага – права на здоров'я; обов'язкова державна реєстрація продукції фармацевтичного ринку; специфіка застосування дозвільних процедур на фармацевтичному ринку; більш розширений перелік регулюючого впливу держави, ніж передбачено в ГК.*

Список використаної літератури:

1. Задихайло Д.В. Конституційна доктрина та регулювання економічних відносин у контексті конституційної реформи // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2007. – Вип. 13. – С. 25-37
2. Дутчак І.Б. Державне регулювання розвитку фармацевтичного ринку в Україні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. – Львів, 2007.
3. Пашков В.М. Проблеми господарсько-правового забезпечення відносин у сфері охорони здоров'я: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. – Харків, 2010.
4. Громовик Б. Становлення сучасних управлінських теорій // Щотижневик АПТЕКА. – 2003. – № 392 (21). – С. 14.
5. Дутчак І.Б. Формування схеми комплексного дослідження фармацевтичного ринку в Україні // Науковий вісник Укр. держ. лісотехнічного ун-ту. – 2005. – Вип. 15.2. – С. 245-250
6. Мнушко З.М., Куценко С.А., Дорохова Л.П. Вибір аптечним закладом постачальників за нечіткими оцінками параметрів обслуговування // Фармацевтичний журнал. – 2004. – № 5. – С. 9-13.
7. Фармацевтична промисловість України [Електронний ресурс] // Параметри: товари фармацевтичної промисловості / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: ureksport.gov.ua.
8. Безбабіна О. Конституційне право людини та громадянина на підприємницьку діяльність // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 7 (139). – С. 95-99.

Надійшла до редакції 05.12.2012

